

Qlobal iqlim dəyişmələrinin Cənubi Qafqaz regionunda həzm sistemi xəstəliklərinə təsiri

Cənubi Qafqaz regionunda həzm sistemi xəstəlikləri arasında əsas ölüm səbəbi sirroz və digər xroniki xəstəliklərdir

Altay ƏLİYEV,

Azərbaycan Cərrahiyyə, Qastroenterologiya və Onkologiya Cəmiyyətinin sədri

Qlobal iqlim dəyişmələri, eləcə də işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə 30 ilə yaxın müddətdə Ermənistan tərəfindən aparılan qərəzli ekoloji çirklənmə səbəbindən insan sağlamlığı üçün yaranan təhdidlər diqqət çəkir. Bu təhdidlərdən danışarkən, ağır metalların insan sağlamlığına mənfi təsirləri, habelə əsrin bəlası olan xərçəng xəstəliyinin yaranmasında onların rolu xüsusi önəm daşıyır.

İqlim dəyişmələri və insan sağlamlığı

Bu yaxınlarda ölkəmizdə keçirilmiş BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) tədbirlərində, aparılan çoxistiqamətli müzakirələrdə iqlim dəyişikliyi və insan sağlamlığı məsələləri xüsusilə diqqət mərkəzində yer alıb. COP29 günlərində bir daha şahid olduq ki, bu gün dünya alimləri və beynəlxalq elmi ictimaiyyət böyük məsuliyyət daşıyır. Çünki gələcəkdə iqlim dəyişikliyi tendensiyası və bu dəyişikliyin əsas nəticələrinin istiqamətlərinin düzgün müəyyən edilməsi bəşəriyyəti ölçüyəgəlməz bəlalardan xilas edəcək, kifayət qədər elmi əsaslandırma olmadan bahalı tədbirlərin görülməsi isə böyük iqtisadi itkilərə səbəb olacaqdır. Belə ki, iqlim dəyişmələri və anomaliyaları milyardlarla insanın həyatına təsir göstərə bilər.

Sirr deyil ki, müasir sivilizasiyanın inkişafı bir sıra hallarda artıq ətraf mühitin həddindən artıq kimyəvi, bioloji və fiziki çirklənməsinə səbəb olub. Xüsusilə, atmosfərə, torpağa, bitki örtüyü və okean sularına 100 mindən çox müxtəlif kimyəvi birləşmələr daxil olur. Bu, həm insan sağlamlığına birbaşa mənfi təsir göstərir, həm də təbii mühitin dəyişməsi ilə əlaqədar dolayı təsir göstərir. Nəticədə təbii mühit insanların ona etdiyi dəyişiklikləri idarə edə bilmir.

Bir sıra mütəxəssisin qənaətinə, insan orqanizminin böyümə və inkişafına, bir sıra xəstəliklərin baş verməsi və coğrafiyasına, həmçinin xəstəliyin gedişatına və nəticələrinə təsir edən ən mühüm təbii amillərdən biri iqlimdir.

İnsan sağlamlığının formalaşmasında 17-20% xarici mühit, təbii-iqlim şəraiti, 48-53%-i həyat tərzi, 18-22%-i genetica, 8-10%-i səhiyyə ilə bağlıdır. Ətraf mühitin mühafizəsi və sağlamlaşdırılması məsələləri əsrin problemidir və onun düzgün və vaxtında həllindən təkə indiki deyil, həm də gələcək nəsillərin sağlamlığı və rifahı asılıdır.

Qlobal Xəstəlik Yüku: Cənubi Qafqazda həzm sistemi xəstəliklərinin viusəti

Hesablamalara görə, Cənubi Qafqaz regionunda həzm sistemi xəstəliklərindən ölüm nisbəti əhəmiyyətli dərəcədə yüksəkdir. Bu istiqamətdə Qlobal xəstəlik yükü ilə bağlı son statistik məlumatlar həyəcan təbili çalmağa əsas verir desək, yanlışdır.

Qida borusu, mədə, bağırsaqlar, qaraciyər və mədəaltı vəzi kimi vacib orqanları özündə ehtiva edən həzm sisteminin xəstəlikləri qlobal səviyyədə ən çox rast gəlinən, habelə ambulator və stasionar səhiyyə xidmətinin əhəmiyyətli dərəcədə ehtiyac duyan xəstəliklərdəndir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Qlobal Xəstəlik Yüku Tədqiqatının son məlumatları Cənubi Qafqaz regionunda həzm sistemi xəstəlikləri baxımından mühüm problemləri işıqlandırır. Onu da qeyd etməliyik ki, Qlobal Xəstəlik Yüku Tədqiqatında ölüm səbəbi kimi göstərilən həzm sistemi xəstəliklərinin sırasında həzm sisteminin onkoloji xəstəlikləri yer almır.

Adıçəkilən tədqiqat məlumatları bunu deməyə əsas verir ki, Cənubi Qafqazın həzm sistemi xəstəlikləri fonunda ölüm nisbəti qlobal orta göstəricidən iki dəfə çoxdur. Belə ki, ürək-damar xəstəlikləri ən çox yayılmış ölüm səbəbi olsa da, statistikaya görə, həzm sistemi xəstəlikləri regionda üçüncü, dünyada isə altıncı yerdədir. Rəqəmlərə diqqət etsək görürük ki, həzm sistemi xəstəliklərinə görə dünya miqyasında il ərzində hər 100 000 nəfərə 33,06 ölüm olsa da, Cənubi Qafqazda bu xəstəliklər əhəmiyyətli dərəcədə daha çox ölümə səbəb olub. Azərbaycanda hər 100 000 nəfərə 38,38 ölüm qeyd olunsada, Ermənistan və Gürcüstanda bu problem daha az nəzərə çarpır. Diqqətçəkən daha bir məqam ondan ibarətdir ki, 1990-cı ildə “Qlobal Xəstəlik Yüku Tədqiqatları” layihəsi başladığı vaxtdan bu günədək Cənubi Qafqazda həzm sistemi xəstəliklərindən qaynaqlanan ölüm səbəbləri getdikcə artır.

Araşdırmalar göstərir ki, ölümə səbəb verən həzm sistemi xəstəlikləri arasında daha çox qaraciyərin viral və alkoqol sirrozu, pankreatit, bağırsağ obstruksiyası, mədə xorası və iltihablı bağırsağ xəstəlikləri yer alır. Cənubi Qafqaz regionunda həzm sistemi xəstəlikləri arasında əsas ölüm səbəbi sirroz və digər xroniki xəstəliklərdir. Üç Cənubi Qafqaz ölkəsində sirroz və digər xroniki xəstəliklərdən ölüm nisbətlərinin qlobal faizdən təxminən 50% yüksək olduğu aşkar edilib. Onların hər birinin fərqli etiologiyası vardır. Lakin hər üç ölkədə həzm sistemi xəstəlikləri ilə əlaqəli ölümün ən təsirli səbəbi kimi

insanların həyat tərzi və vərdisləri göstərilir. Belə ki, Azərbaycan və Gürcüstanda əsas etibarilə spirtli içkilər, siqaret və narkotik vasitələrdən istifadə, Ermənistanda isə narkotikdən istifadə həzm sistemi orqanlarının ciddi xəstəliklərinə yol açır.

Beləliklə, tədqiqatlar göstərir ki, Cənubi Qafqaz regionunda xəstəliklərdən ölüm hallarının qarşısını almaq üçün təfərrüatlı səbəbin araşdırılmasına başlamaq və ciddi addımlar atmaq mütləqdir.

Operativmedia.az
2024, 19 dekabr